

<http://delo.ua/business/o-chem-molchat-nefinansovye-otche-142846/>

В. В. Дергачова, д-р екон. наук,
зав. кафедри, кафедра менеджменту,
О. М. Зауровський, аспір., кафедра міжнародної економіки,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ В УМОВАХ ЦИКЛІЧНОСТІ СВІТОГОСПОДАРЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

АННОТАЦІЯ. У статті розглянуто парадигми сучасної глобалістики, підходи до розуміння процесу глобалізації. Надано результати проведених досліджень щодо використання методик КОФ, СЕІР та запропонованої методики МКАГ дослідження процесів глобалізації. Моделювання вказало на наявність причинно-наслідкових зв'язків між показниками, які є складовими економічного і соціального вимірів глобалізації, що свідчить про їх тісну взаємозалежність та зроблено порівняльний аналіз рівнів глобалізації різних країн світу в умовах циклічності світогосподарського розвитку.

ANNOTATION. The current research examines various approaches of understanding the process of globalization and the paradigm of modern globalistics in frames of which different research trends are implied. The attained results from previous studies concerning proposed methods of globalization process studying. Modeling has indicated the presence of causality between the indicators that make up the economic and social dimensions of globalization, that further affirms their close interdependence.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вже безперечним є той факт, що головною рисою сучасного світового розвитку стала глобалізація. І безпідставні спроби запобігти або повернути назад об'єктивно зумовлений процес. Глобалізація вже стала реальністю, яку необхідно враховувати, але в яку слід вносити корективи відповідно до принципів національної ідентичності. Відмовитися від участі у процесах глобалізації не може жодна країна. Справа тільки у виборі стратегії участі: або за допомогою пасивного прямування за стихійним необоротним процесом, або за допомогою свідомої стратегічної інтеграції в міжнародне співробіт-

ництво з урахуванням як власних можливостей, так і поставлених цілей.

Глобалізація — це результат інтернаціоналізації всіх сфер громадського життя, установлення безпосередніх стійких зв'язків між суб'єктами різних країн, унаслідок чого виробничий процес в одній країні стає складовою частиною процесу, який здійснюється у планетарному масштабі. Світова економіка стає єдиним ринком і виробничою зоною з національними та регіональними секторами, а не простою сукупністю національних економік, що розгортають взаємне економічне співробітництво [1].

Україна відчула вплив глобалізації вже з перших років незалежності, коли її економіка і суспільна сфера стали відкритими для світу. Нові явища принесли країні нові можливості та перспективи. Розширювався доступ до культурних, інтелектуальних і технологічних здобутків світового співтовариства. Твори світового кінематографу, літератури, музики дуже швидко стали звичним оточенням кожної людини. Ще вчора такі престижні і дорогі речі, як автомобілі, комп'ютери, Інтернет, системи комунікації з зовнішнім світом, мобільний зв'язок, тощо стали невід'ємними засобами використання сучасної людина, що зробили її значно функціональнішою і продуктивнішою. Стало все простіше зв'язуватися з людьми в будь-яких куточках світу, швидше діставатися до іншого місця, або отримувати свіжі новини одразу після настання тієї чи іншої події.

Але Україна також відчула на собі й усі суперечності глобалізації. З одного боку її шанси скористатися перевагами глобалізації зросли, але з другого, вона стала відкритішою для нових загроз. Вразливість України до них значно зросла з початком глобальної економічної кризи. До цих загроз Україна, як молода держава, не була підготовлена і, в більшості випадків, від них не виявилася захищеною.

Стратегія розвитку України не може бути сформована без повного урахування факторів глобалізації та глобальної конкуренції, які впливатимуть і вже впливають на життя націй. При цьому пріоритет неодмінно має бути відданий внутрішнім процесам, внутрішній адаптації економіки, тобто інтравертивному характеру політики, для того, щоб Україна могла вписатися в нові історичні умови. Але внутрішня стратегія розвитку України має бути глобально орієнтованою, тобто, по-перше, ефективною, із точки зору протидії новим руйнуючим впливам глобалізації, і по-друге, прагматичною, із точки зору використання нових можливостей і переваг, які вона приносить.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Як знайти прийнятний для світового співтовариства баланс між такими суперечливими явищами, як глобалізація і втрата національної ідентичності, як гармонізувати їх, які обрати стратегії розвитку різних країн і регіонів світу, і зокрема України, під час монотонного розвитку та переривання процесів глобалізації — є предметом наукових досліджень провідних наукових центрів світу і багатьох учених.

Дослідженню проблематики і розвитку процесів глобалізації присвячені роботи відомих вітчизняних і зарубіжних вчених: О. Г. Білоруса, Б. В. Губського, М. Г. Делягіна, Г. Колодка, Ю. В. Макогона, А. А. Пересади, А. С. Філіпенка, У. Шарпа. Разом з тим у науковій літературі мало уваги приділено питанням якісного та кількісного аналізу глобалізації з урахуванням впливу кризових явищ на ці процеси, недостатньо обґрунтованими залишаються індекси динаміки глобалізації та відсутні дослідження щодо переривистого характеру процесів глобалізації та впливу показників безпеки і соціо-економічного розвитку на процеси глобалізації. Таким чином, об'єктивна необхідність подальшого розвитку теоретичних і методико-прикладних основ дослідження процесів глобалізації в умовах циклічності світогосподарського розвитку зумовили актуальність теми даної роботи.

Цілі статті. Проблема інтеграції України до світового господарського простору на паритетних підставах ставить перед вітчизняною економічною наукою низку надзвичайно актуальних завдань, зокрема опрацювання діалектичних та історико-логічних за змістом засад дослідження умов і наслідків поєднання національних та інтернаціональних інтересів.

З використанням відомих методик КОФ, СЕІР та запропованої методики МКАГ необхідно зробити порівняльний аналіз рівнів глобалізації різних країн світу в докризовий та кризовий період.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сутність глобалізації, основна тенденція її розвитку — формування єдиного взаємозалежного світу, взаємодія та взаємовплив різних співтовариств, культур і цивілізацій. У широкому значенні та в ідеалі глобалізація перетворює нинішній світоустрій у планетарному масштабі, втілює ідею, що йде із давнини, прийдешньої єдності людського співтовариства при збереженні своєрідності його складових.

Але ідея єдності людського буття, світової гармонії, планетарного співтовариства, «глобальність» світу зовсім не нова. Вона висловлювалася більше двох тисяч років тому давніми грецьки-

ми філософами, її носіями були Христос, Магомет, Будда, генії культури, чия творчість переступила національні межі. Важко пояснити, чому людство виявилось роз'єднаним, причому за багатьма ознаками: расовими, етнічними, мовними, релігійними, цивілізаційними та ін. Ця несхожість «будівельників Вавилонської вежі», поділ за принципом «свій-чужий» була однією із причин конфліктів, воєн, світових катаклізмів. Однак люди різних племен і народів спілкувалися між собою, торгували, обмінювалися знаннями та культурою.

Таким чином, можна стверджувати, що глобалізація в її первинних проявах, названа деякими авторами «протоглобалізацією», об'єктивно супроводжувала всю людську історію, хоча і проходила нерівномірно, у «пульсуючому» режимі, концентруючись у тому або іншому регіоні, в ареалі тієї або іншої цивілізації Давнього світу і наступних часів. Тобто сучасна глобалізація світової економіки — це не якийсь несподіваний феномен, а еволюція процесу освоєння і перетворення нашої планети.

Протоглобалізація відбувалася в різних сферах: релігійній, коли місце багатобожжя і язичества зайняли світові монорелігії [2]; політичній, коли племена перетворювались на народи, створювалися держави, формувалися нації, регіональні співтовариства [3]; геополітичній, коли освоювалися нові простори й утворювалися імперії [4]; ідеологічній, коли ті або інші соціальні ідеї поширювалися на багато територій і країн [5]; у сфері освіти, коли завдяки мережі Інтернет, доступ до освіти одержали всі території та верстви населення [6].

Усе це дає підстави стверджувати, що глобалізація — це процес, що споконвіку властивий людству. З глибини віків взаємне проникнення культур і економік різних країн світу відкривало для людства нові можливості для подальшого розвитку. «Великий шовковий шлях», як торговельна і культурна магістраль між Сходом і Заходом, виник у III столітті до нашої ери і проіснував до XVI віку. Він виявився одним з найвидатніших досягнень в історії світової цивілізації. Розгалужені мережі караванних доріг перетинали Європу і Азію від Середземномор'я до Китаю і служили в давні часи та в епоху середньовіччя важливим засобом торговельних зв'язків і діалогу між культурами багатьох народів. Без перебільшення це була *перша потужна хвиля глобалізації*. Її надовго перервали кровопролитні війни XVII—XVIII віків.

Друга хвиля глобалізації пов'язана з періодом, що розпочався в 1880-х рр. і перервався майже на 60 років Першою, Другою та Холодною світовими війнами. Він розглядається, як єдине ціле, в складному взаємозв'язку не лише розквіту мистецтва «Срібного

Вікувіку», і всіх явищ економічного і культурного життя цього періоду (економіки, торгівлі, науки, філософії, мистецтва, релігійних і політичних течій). Бурхливий розвиток залізниць і великого водного транспорту об'єднали в культурному і економічному обміні країни п'яти континентів.

Закінчення ХХ і початок ХХІ століття можна пов'язати з *третьою хвилею глобалізації*. Вона стрімко наростала з початку 80-х років минулого століття впритул до 2008 і принесла людству нові, небачені раніше можливості. Але в той же час виник і ряд нових глобальних загроз, які з великою вірогідністю можуть суттєво уповільнити, або, навіть, тимчасово перервати третю хвилю глобалізації. До цих загроз, перш за все, відносяться: девальвація багатьох фундаментальних людських цінностей, наростання нерівності між людьми і країнами світу, поширення регіональних конфліктів, зростання корупції, тероризму, наростання глобальних хвороб, зменшення запасів органічних видів палива, порушення важливих біологічних балансів та накопичення парникових газів у природі та інше. Клубок цих проблем, і в першу чергу, ціннісна криза людства, дали поштовх до початку обвалу у 2008 році глобальної фінансової системи, що потягне за собою економічну стагнацію і соціальний занепад багатьох країн світу.

Схоже, що вказані негативні тенденції будуть мати затяжний характер. Вони викличуть фундаментальні економічні перетворення, глобальний перерозподіл власності та подальшу переконфігурацію світу з виникненням нових центрів влади і найголовніше — стануть каталізатором до переосмислення системи людських цінностей, що мають домінувати на Планеті, принаймні у першій половині ХХІ віку.

Таким чином, глобалізація це змінне, переривисте явище. За таких тенденцій актуальним постає питання про вивчення кількісних залежностей між явищем глобалізації та соціальними вимірами глобального економічного розвитку. Розглянемо проблему кількісного оцінювання позитивного і негативного впливу глобалізації на країни, які в неї занурюються. На першому етапі дослідження застосуємо дві найбільш відомі методики кількісного і якісного вимірювання глобалізації. *Першу* розробив Швейцарський Інститут дослідження бізнесу Konjunkturforschungsstelle der ETH Zurich (KOF) [7], *другу* — Міжнародна організація Carnegie Endowment for International Peace (CEIP) [8].

Індекс глобалізації за методикою KOF визначається трьома вимірами: — економічним (I_{ge}); соціальним (I_{gc}); політичним (I_{gn}) і обчислюється як сума своїх складових $I_g = 0,34 \times I_{ge} + 0,37 \times I_{gc} + 0,29 \times I_{gn}$ з відповідними ваговими коефіцієнтами.

За методикою СЕІР, цей індекс визначається чотирма вимірами: економічним (*Ige*); персональним (*Ien*); технологічним (*Iem*) та політичним (*Izn*) і обчислюється як сума вказаних складових з різними ваговими коефіцієнтами.

Порівнюючи зміст вимірів індексу глобалізації за обома методиками легко побачити, що персональний та технологічний вимір за системою СЕІР практично зводиться до соціального виміру за системою КОФ. Тому далі, для зручності порівняння, в системі СЕІР об'єднаємо соціальний і технологічний виміри в соціальний вимір.

Економічний вимір глобалізації (Ige) відображає постійно зростаючий взаємозв'язок між потребами людей, з одного боку, та можливостями виробництва і розповсюдження товарів та послуг, за допомогою міжнародної торгівлі, надходження іноземних інвестицій та розвитку процесів транснаціоналізації, з другого. В обох методиках він визначається наступними спільними індикаторами: рівень торгівлі у вигляді суми всіх видів експорту та імпорту; прями іноземні інвестиції, як сума їх припливу та відтоку. В методиці КОФ використовуються додаткові індикатори: портфельні інвестиції у вигляді суми абсолютної вартості їх припливу та відтоку та доходи нерезидентів у формі заробітної плати чи прибутку від інвестицій. Економічний вимір глобалізації будь-якої країни є дуже залежним від її політичної стабільності, рівня розвитку законодавчої системи. Цей вимір є дуже чутливим до рівня довіри інвесторів.

Соціальний вимір глобалізації (Ies) є фактором котрий відображає міру інтегрованості пересічної людини, її родини, її життя та праці в міжнародні суспільні інститути. Формально цей вимір в обох методиках оцінюється такими індикаторами, як інтенсивність персональних контактів людини в банківській, телекомунікаційній та туристичній сферах з іншими країнами, рівень розвитку міжнародного туризму, рівень охоплення людини засобами масової інформації та телекомунікації. При цьому методика КОФ додатково враховує два наступні індикатори: відсоток іноземних громадян в країні та рівень охоплення країни мережами міжнародної торгівлі.

Політичний вимір глобалізації (Izn) відображає політичну вагу і вплив будь-якої країни на світові процеси і зміни та дозволяє оцінити масштаби розширення її участі в цих процесах і змінах. В обох методиках вказаний вимір кількісно оцінюється з використанням таких спільних індикаторів, як: членство країни у міжнародних організаціях та участь країни у місіях Ради Безпеки ООН. При цьому в методиці КОФ додатково використовується індикатор — кількість іноземних посольств в країні, а в методиці СЕІР — кількість ратифікованих міжнародних угод.

З метою вивчення кількісних залежностей між явищем глобалізації та наведеними вище соціальними вимірами глобального економічного розвитку запропонована методика кількісного аналізу рівня глобалізації країн світу (яка названа методикою МКАГ), сутність якої полягає у встановленні якісних взаємозв'язків між різними індикаторами соціального, економічного та політичного вимірів глобалізації та індикаторами глобального економічного розвитку, приведенні їх до єдиної обчислювальної платформи та системного обґрунтування цілісної моделі глобального економічного розвитку. З використанням відомих методик KOF, CEIP та запропонованої методики МКАГ [9] виконаний порівняльний аналіз рівня глобалізації різних країн світу [10].

В якості індикаторів глобального економічного розвитку за методикою МКАГ визначено головні виміри глобального економічного розвитку: індекс державної нестабільності (Isf — State Fragility Index), індекс демократизації (Id — Democracy Index), індекс миролюбності країни (Igp — Global Peace Index), індекс нерівності отримання прибутків (Igr — Gini Index), валовий внутрішній продукт на душу населення (GDP per capita), індекс сталого розвитку (Isd — Index of sustainable development), індекс глобальної безпеки (Igs — Index of global security), індекс сприйняття корупції (Icp — Index of corruption perception), індекс потенційної схильності до скоєння терористичних актів в країні (Ita — Index of potential terrorist acts), індекс боротьби з злочинністю (Icc — Crsme Control Index).

Очевидно, що індекс глобалізації KOF/CEIP та його економічна, соціальна і політична складові знаходяться в певній залежності від наведених десяти індикаторів глобального економічного розвитку та їх соціального, економічного і політико-стабілізаційного вимірів. Для виявлення цієї залежності проведено якісний і кількісний аналіз індексів глобалізації KOF/CEIP від десяти індикаторів глобального економічного розвитку та від їх сукупності для двох фаз розвитку глобального суспільства: для до кризового періоду (впритул до другої половини 2008 року), що висвітлено в даній роботі та для кризового періоду (після серпня—вересня 2008 року), що буде висвітлено в наступній роботі.

Аналізуючи таблицю 1, побудовану для докризового періоду, бачимо, що першими двадцятьма країнами *за соціальним виміром* є: Данія, Словенія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Сінгапур, Канада, Голландія, Австрія, Японія, Нова Зеландія, Ісландія, Великобританія, Швейцарія, Сполучені Штати, Німеччина, Австралія, Франція, Люксембург, Ірландія та Естонія. Росія і Україна знаходяться відповідно на 51 та 69 місцях (зі 123 місць).

Таблиця 1

**НОРМОВАНІ ЗНАЧЕННЯ ГОЛОВНИХ ВИМІРІВ
ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН СВІТУ ДЛЯ ДОКРИЗОВОГО ПЕРІОДУ**

Країна	Індекс глобалізації КОФ/ СЕІР					Вимір політичної стабільності							Соціальний вимір				Екон. вимір
	Загальний індекс	Рейтинг	Економічний індекс	Соціальний індекс	Політичний індекс	Загальний індекс	Індекс державної нестабільності	Індекс демократизації	Глобальний індекс миролюбності	Потенційна можливість терористичних актів	Індекс глобальної безпеки	Загальний індекс	Індекс боротьби зі злочинністю	Індекс чутливості до корупції	GINI-індекс	ВВП на душу населення	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1. Бельгія	0,921	1	0,919	0,908	0,942	0,779	1,000	0,711	0,814	0,761	0,610	0,703	0,604	0,687	0,819	32,119	
2. Австрія	0,914	2	0,885	0,925	0,939	0,802	1,000	0,769	0,830	0,761	0,649	0,774	0,684	0,753	0,885	33,7	
3. Швеція	0,900	3	0,895	0,874	0,947	0,884	1,000	0,895	0,822	0,978	0,724	0,813	0,600	0,885	0,953	32,525	
4. Швейцарія	0,886	4	0,831	0,954	0,862	0,847	0,960	0,804	0,822	0,978	0,671	0,753	0,600	0,852	0,807	35,633	
5. Данія	0,884	5	0,880	0,886	0,887	0,834	1,000	0,857	0,881	0,761	0,671	0,845	0,680	0,896	0,958	33,973	

6. Нідерланди	0,884	6	0,880	0,894	0,874	0,810	1,000	0,872	0,761	0,761	0,658	0,776	0,620	0,852	0,854	32,684
7. Стюлчене Королівство	0,867	7	0,792	0,879	0,955	0,690	0,921	0,704	0,677	0,543	0,606	0,755	0,711	0,786	0,769	33,238
8. Чеська Республіка	0,855	8	0,877	0,849	0,833	0,761	0,960	0,714	0,807	0,761	0,561	0,676	0,647	0,434	0,947	20,538
9. Франція	0,854	9	0,774	0,842	0,986	0,755	0,960	0,703	0,718	0,761	0,632	0,724	0,683	0,665	0,824	30,386
10. Фінляндія	0,847	10	0,889	0,837	0,801	0,830	1,000	0,857	0,837	0,761	0,696	0,805	0,596	0,896	0,922	32,153
11. Німеччина	0,830	11	0,742	0,833	0,952	0,798	1,000	0,783	0,819	0,761	0,628	0,747	0,622	0,720	0,898	29,461
12. Іспанія	0,824	12	0,822	0,775	0,915	0,736	0,960	0,732	0,728	0,652	0,605	0,672	0,628	0,599	0,790	27,169
13. Угорщина	0,825	13	0,888	0,770	0,819	0,798	1,000	0,646	0,775	0,978	0,590	0,653	0,592	0,445	0,922	17,886
14. Португалія	0,816	14	0,838	0,763	0,865	0,786	1,000	0,712	0,846	0,761	0,610	0,668	0,699	0,577	0,727	20,41
15. Канада	0,812	15	0,808	0,869	0,732	0,827	1,000	0,809	0,829	0,761	0,736	0,780	0,694	0,819	0,826	33,375

Продовження табл. 1

Країна	Індекс глобалізації КОФ/ СЕІР					Вимір політичної стабільності					Соціальний вимір				Екон. вимір	
	Загальний індекс	Рейтинг	Економічний індекс	Соціальний індекс	Політичний індекс	Загальний індекс	Індекс державної нестабільності	Індекс демократизації	Глобальний індекс миролюбності	Потенційна можливість терористичних актів	Індекс глобальної безпеки	Загальний індекс	Індекс боротьби зі злочинністю	Індекс чутливості до корупції	GINI-індекс	ВВП на душу населення
16. Ірландія	0,798	16	0,855	0,777	0,749	0,854	1,000	0,803	0,847	0,978	0,643	0,693	0,595	0,687	0,797	38,505
17. Норвегія	0,794	17	0,758	0,845	0,782	0,871	0,921	0,860	0,876	0,978	0,720	0,811	0,675	0,819	0,940	41,42
18. Італія	0,794	18	0,761	0,719	0,956	0,753	1,000	0,667	0,741	0,761	0,596	0,576	0,527	0,434	0,769	28,529
19. Польща	0,784	19	0,735	0,747	0,911	0,777	1,000	0,621	0,727	0,978	0,561	0,595	0,667	0,324	0,794	13,847
20. Сінгапур	0,784	20	0,959	0,923	0,321	0,721	0,921	0,471	0,733	0,761	-	0,783	0,805	0,885	0,659	29,663
21. Австралія	0,774	21	0,677	0,815	0,848	0,766	0,921	0,811	0,742	0,652	0,705	0,737	0,619	0,808	0,782	31,794
22. Сполучені штати	0,768	22	0,632	0,765	0,967	0,622	0,921	0,719	0,492	0,435	0,546	0,748	0,901	0,654	0,688	41,89

23. Сл овач- чина	0,758	23	0,793	0,796	0,651	0,783	0,960	0,632	0,775	0,978	0,572	0,631	0,552	0,401	0,940	15,871
24. Ма лайзія	0,756	24	0,772	0,661	0,879	0,659	0,842	0,481	0,712	0,761	0,499	0,504	0,543	0,423	0,547	10,882
25. Гре ція	0,734	25	0,736	0,665	0,839	0,739	1,000	0,709	0,648	0,761	0,576	0,589	0,603	0,368	0,797	23,381
26. Но ва Зе- ландія	0,734	26	0,797	0,724	0,659	0,818	0,960	0,803	0,873	0,761	0,692	0,770	0,647	0,896	0,765	24,996
27. Люксем- бург	0,729	27	0,951	0,781	0,330	0,811	1,000	0,812	0,831	0,761	0,648	0,712	0,638	0,786	N/A	60,228
28. Ес- тонія	0,722	28	0,908	0,744	0,421	0,772	0,960	0,668	0,720	0,978	0,533	0,688	0,714	0,577	0,772	15,478
29. Із- раїль	0,718	29	0,862	0,772	0,431	0,445	0,644	0,619	0,133	0,326	0,503	0,608	0,575	0,533	0,715	25,864
30. Сл овенія	0,703	30	0,801	0,714	0,545	0,818	1,000	0,691	0,812	0,978	0,610	0,815	0,674	0,874	0,896	22,273
31. Хо рватія	0,702	31	0,772	0,637	0,699	0,713	0,802	0,632	0,623	0,978	0,532	0,599	0,599	0,313	0,886	13,042
32. Ту- реччи- на	0,700	32	0,699	0,582	0,879	0,543	0,644	0,451	0,415	0,761	0,443	0,462	0,431	0,313	0,641	8,407
33. Ро- сія	0,698	33	0,579	0,644	0,960	0,509	0,723	0,379	0,252	0,761	0,428	0,443	0,512	0,115	0,703	10,845
34. Чилі	0,696	34	0,851	0,518	0,744	0,786	0,921	0,684	0,775	0,978	0,573	0,585	0,672	0,632	0,451	12,027

Закінчення табл. 1

Країна	Індекс глобалізації KOF/ CEIP					Вимір політичної стабільності							Соціальний вимір				Екон. вимір ВВП на душу населення
	Загальний індекс	Рейтинг	Економічний індекс	Соціальний індекс	Політичний індекс	Загальний індекс	Індекс державної нестабільності	Індекс демократизації	Глобальний індекс миролюбності	Потенційна можливість терористичних актів	Індекс глобальної безпеки	Загальний індекс	Індекс боротьби зі злочинністю	Індекс чутливості до корупції	GINI-індекс		
35. ОАЕ	0,691	35	N/A	0,755	0,382	0,612	0,881	0,103	0,701	0,761	—	0,591	0,694	0,489	N/A	25,514	
36. Ісландія	0,670	36	0,813	0,832	0,219	0,951	1,000	0,877	0,949	0,978	—	0,768	0,662	0,874	N/A	36,51	
37. Мальта	0,670	37	0,919	0,760	0,183	0,868	1,000	0,737	N/A	N/A	—	####	N/A	N/A	N/A	19,089	
38. Йорданія	0,659	38	0,673	0,558	0,794	0,582	1,000	0,262	0,604	0,543	0,501	0,570	0,609	0,379	0,722	5,53	
39. Кіпр	0,659	39	0,864	0,693	0,314	0,792	0,881	0,653	0,657	0,978	—	0,521	0,596	0,445	N/A	22,699	
40. Кувейт	0,655	40	0,676	0,769	0,451	0,561	0,842	0,174	0,683	0,543	—	0,519	0,704	0,335	N/A	26,321	

41. Румунія	0,653	41	0,697	0,484	0,848	0,736	0,842	0,653	0,760	0,978	0,447	0,586	0,637	0,269	0,853	9,06
42. Ук раіна	0,646	42	0,624	0,577	0,782	0,676	0,802	0,583	0,549	0,978	0,466	0,512	0,477	0,159	0,901	6,848
43. Китай	0,646	43	0,615	0,491	0,924	0,545	0,605	0,161	0,599	0,978	0,382	0,483	0,616	0,247	0,585	6,757
44. Бол гарія	0,644	44	0,698	0,549	0,709	0,749	1,000	0,600	0,633	0,978	0,536	0,553	0,464	0,313	0,883	9,032
45. Литва	0,639	45	0,790	0,614	0,461	0,728	0,960	0,635	0,711	0,761	0,571	0,555	0,507	0,390	0,769	14,494
46. Пів-денна Корея	0,636	46	0,594	0,526	0,863	0,769	1,000	0,683	0,725	0,978	0,461	0,624	0,606	0,423	0,843	22,029
47. Латвія	0,632	47	0,814	0,699	0,271	0,736	1,000	0,629	0,711	0,761	0,579	0,554	0,531	0,390	0,740	13,646
48. ПАР	0,630	48	0,694	0,440	0,828	0,584	0,565	0,686	0,411	0,978	0,277	0,321	0,138	0,423	0,402	11,11
49. Аргентина	0,622	49	0,550	0,525	0,874	0,723	0,921	0,550	0,636	0,978	0,528	0,357	0,378	0,181	0,511	14,28
50. Уругвай	0,622	50	0,685	0,503	0,710	0,800	0,960	0,691	0,762	0,978	0,609	0,595	0,567	0,599	0,619	9,962

За виміром *політичної стабільності* до першої двадцятки увійшли наступні країни: Ісландія, Швеція, Норвегія, Мальта, Ірландія, Швейцарія, Японія, Данія, Фінляндія, Канада, Словенія, Нова Зеландія, Люксембург, Голландія, Австрія, Уругвай, Коста-Ріка, Німеччина, Угорщина та Кіпр. Україна, Сполучені Штати і Росія відповідно обіймають 48, 56 та 87 місця.

Першими двадцятьма країнами за *економічним показником* (ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності) є: Люксембург, Сполучені Штати, Норвегія, Ірландія, Ісландія, Швейцарія, Данія, Австрія, Канада, Великобританія, Голландія, Швеція, Фінляндія, Австралія, Японія, Франція, Сінгапур, Німеччина, Італія та Іспанія. Росія і Україна знаходяться відповідно на 51 та 69 місцях.

14 країн входять одночасно до 20-ти кращих країн світу за *трьома вказаними вимірами*. До них належать: Данія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Канада, Голландія, Австрія, Японія, Ісландія, Швейцарія, США, Німеччина, Люксембург, Ірландія. Десять з них входять до 20 найбільш глобалізованих країн світу за індексом КОФ/ СЕІР. Виключеннями з цього списку стали Японія, Ісландія, США і Люксембург.

Названі кращі 10 країн характеризуються дуже високими показниками глобального індексу миролюбності, індексу демократизації, індексу глобальної безпеки, індексу боротьби із злочинністю і в той же час низькими значеннями корупції та нерівності населення. В цю групу входять переважно країни — не члени Великої вісімки, за виключенням Німеччини і Канади. Вони не мають домінуючих економік і не намагаються нав'язувати свою волю іншим країнам на геополітичній карті світу.

Цікаво, що відповідно до індексу глобалізації КОФ/ СЕІР, США (22-ге місце) і Японія (51-ше місце) мають дуже високі значення політичної складової глобалізації, в той же час, за економічною і соціальною складовими вони поступаються країнам першої двадцятки. Люксембург (27-ме місце) маючи дуже високу економічну складову глобалізації, характеризується посереднім значенням соціальної складової і дуже низьким значенням політичної. При цьому, 22-ге місце за рейтингом КОФ/ СЕІР для США є повністю обґрунтованим. Ця країна має дуже низькі значення глобального індексу миролюбності (0,492) та індексу глобальної безпеки (0,546), високу потенційну можливість до терористичних актів (0,435) і високу нерівність населення країни (0,688). В той же час, як 51-ше місце за рейтингом КОФ/ СЕІР для Японії і 27-ме для Люксембургу не відповідають їх дуже високим показникам, практично за усіма індикаторами методики МКАГ.

Окремо аналізуючи Україну вкажемо на її особливості в контексті глобалізаційних процесів. Країна має потужний людський капітал — 46 мільйонне, високоосвічене населення (за даними ООН, індекс освіченості в Україні дорівнює 0,94). Її географічне положення і ресурсний потенціал дають великі можливості в економічній і культурній кооперації як з Росією, так і з країнами Центральної і Західної Європи. Вона розташована берегах Чорного і Азовського морів, має високо родючу землю для сільськогосподарських застосувань, потужну газотранспортну мережу. В транзитному відношенні вона являє собою сучасний «Великий шовковий шлях» для енергетичного, культурного і товарного обміну між Сходом і Заходом. Стратегічно важливо для України підтримувати стабільність цього коридору. Його дестабілізація на початку 2009 року, у зв'язку з призупиненням транзиту газу, призвела майже до 40 %-го падіння української економіки, багатомільярдних втрат для економік Росії і країн Західної Європи.

За методикою КОФ/СЕІР в докризовий період Україна обіймала 42 позицію в рейтингу глобалізації. Аналізуючи стан України за методикою МКАГ, бачимо, що вона має дуже високий рівень корупції, низький рівень боротьби зі злочинністю, наростаючу нерівність між найбіднішими і найбагатшими прошарками населення, високу державну нестабільність, що ускладнює її подальшу інтеграцію в глобальний економічний і культурний простір.

Подальший аналіз за методикою МКАГ передбачає кластеризацію (на основі використання методу К-середніх) та обчислення математичного очікування значень кожного з індикаторів, наведених в табл. 1. Значення середньої похибки оцінювання відсутніх даних, згідно запропонованої методики, зведено в таблицю 2.

Таблиця 2

ЗНАЧЕННЯ СЕРЕДНЬОЇ ПОХИБКИ ОЦІНЮВАННЯ ВІДСУТНІХ ДАНИХ

Кластер	SF	DI	GP	PTA	GS	CC	CP	GINI	GDP
1	0,002	0,013	0,007	0,021	0,004	0,007	0,034	0,011	0,020
2	0,019	0,041	0,033	0,030	0,007	0,015	0,048	0,018	0,038
3	0,040	0,026	0,016	0,065	0,005	0,037	0,007	0,020	0,006
4	0,081	0,030	0,013	0,019	0,003	0,012	0,007	0,011	0,005
5	0,014	0,017	0,015	0,015	0,002	0,036	0,003	0,013	0,001
Максимум	0,081	0,041	0,033	0,065	0,007	0,037	0,048	0,020	0,038

Узагальнена середня похибка на один індикатор складає 0,039 у порівнянні з 0,073 для обчислень згідно методики [10].

Застосування кореляційного аналізу для встановлення факту наявності статистично значимого зв'язку між складовими загального індексу глобалізації (індикаторами соціального, економічного та політичного вимірів глобалізації) та індикаторами глобального економічного розвитку є важливою задачею, від результату розв'язування якої залежить можливість застосування тих або інших методів моделювання. Оскільки припускається, що всі показники виражені в інтервальних шкалах, то ступінь лінійного зв'язку між окремими показниками можна оцінити за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона. Для чого обчислимо коефіцієнти парної кореляції між індексами та вихідними індикаторами (табл. 3)

Таблиця 3

**МАТРИЦЯ КОЕФІЦІЄНТІВ ПАРНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ
ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО І ПОЛІТИЧНОГО ІНДЕКСІВ
ТА ВИХІДНИХ ІНДИКАТОРІВ**

	SF	DI	GP	PTA	GS	CC	CP	GINI	GDP
Ie	0.72	0.66	0.62	0.26	0.76	0.51	0.76	0.38	0.73
Is	0.75	0.71	0.67	0.25	0.85	0.61	0.84	0.50	0.86
Ip	0.18	0.35	0.26	-0.01	0.37	0.30	0.33	0.42	0.27

Як видно, економічний та соціальний індекси глобалізації мають сильний або середній зв'язок майже з усіма вихідними індикаторами (окрім потенційної схильності до скоєння терористичних актів та індексу нерівності для економічного індексу). З'ясуємо також залежність між самими вихідними індикаторами (табл. 4)

Таблиця 4

**МАТРИЦЯ КОЕФІЦІЄНТІВ ПАРНОЇ КОРЕЛЯЦІЇ
ДЛЯ ВИХІДНИХ ІНДИКАТОРІВ**

	SF	DI	GP	PTA	GS	CC	CP	GINI	GDP
SF	1.00	0.65	0.68	0.34	0.74	0.50	0.65	0.44	0.66
DI	0.65	1.00	0.62	0.27	0.73	0.34	0.72	0.40	0.67
GP	0.68	0.62	1.00	0.57	0.71	0.68	0.75	0.48	0.65
PTA	0.34	0.27	0.57	1.00	0.20	0.18	0.25	0.04	0.17

	SF	DI	GP	PTA	GS	CC	CP	GINI	GDP
GS	0.74	0.73	0.71	0.20	1.00	0.64	0.86	0.54	0.82
CC	0.50	0.34	0.68	0.18	0.64	1.00	0.67	0.55	0.64
CP	0.65	0.72	0.75	0.25	0.86	0.67	1.00	0.49	0.88
GINI	0.44	0.40	0.48	0.04	0.54	0.55	0.49	1.00	0.50
GDP	0.66	0.67	0.65	0.17	0.82	0.64	0.88	0.50	1.00

Як свідчать результати (табл. 4), спостерігається середній та сильний зв'язок не тільки в межах груп індикаторів відповідно до розрахунку економічного, соціального та політичного індексів глобалізації, але також і між групами індикаторів.

Таким чином, встановлено, що показники з тих чи інших причин є кореляційно залежними. Для того, щоб збутися такої залежності, застосуємо факторний аналіз та перейдемо до системи синтетичних незалежних показників (характерних факторів). Метою застосування факторного аналізу є пошук та інтерпретація характерних факторів з одночасною мінімізацією як їх кількості, так і ступеня їх залежності від своїх залишкових випадкових компонентів.

Матриця факторних навантажень (табл. 5) задає відображення базису вихідного простору у простір головних компонент, в якому можна оцінити значущість та взаємозалежність між вихідними індикаторами.

Таблиця 5

МАТРИЦЯ ФАКТОРНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Показник	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
SF	0.725	0.306	0.285
DI	0.896	0.171	0.051
GP	0.538	0.586	0.502
PTA	0.100	0.968	0.017
GS	0.821	0.110	0.439
CC	0.302	0.180	0.844
CP	0.799	0.158	0.448
GINI	0.287	-0.062	0.781
GDP	0.791	0.049	0.451

З таблиці 5 випливає, що найбільші навантаження на перший фактор мають індекс державної нестабільності, індекс демократизації, індекс глобальної безпеки, індекс чутливості до корупції та ВВП на душу населення. На другий фактор — індекс потенційної можливості терористичних актів. На третій фактор — індекс боротьби зі злочинністю та GINI-індекс. Слід зазначити, що глобальний індекс миролюбності має практично рівні навантаження на всі три фактори.

Таким чином, можна виокремити три групи вихідних індикаторів, які визначають різницю між країнами в контексті глобалізації. До першої групи відносяться індекс державної нестабільності, індекс демократизації, індекс глобальної безпеки, індекс чутливості до корупції та ВВП на душу населення. В другу групу входить тільки індекс потенційної можливості терористичних актів. Третя група показників об'єднує індекс боротьби з злочинністю та GINI-індекс. Особливе місце займає глобальний індекс миролюбності.

Далі за методикою МКАГ необхідно провести кластеризацію країн в факторному просторі. Для вирішення цієї задачі скористаємося швидким методом кластерного аналізу, який має назву «метод К-середніх». Ідея методу полягає в тому, що задане фіксоване число k кластерів ставиться у відповідність країнам таким чином, щоб максимізувати міжкластерні відстані (рис. 1).

Як видно з рис. 1, в перший кластер (синій колір) увійшли наступні країни: Бельгія, Австрія, Швеція, Швейцарія, Данія, Нідерланди, Сполучене Королівство, Чеська Республіка, Франція, Фінляндія, Німеччина, Іспанія, Угорщина, Португалія, Канада, Ірландія, Норвегія, Італія, Польща, Сінгапур, Австралія, Сполучені штати, Словаччина, Греція, Нова Зеландія, Люксембург, Естонія, Словенія, Хорватія, Чилі, Об'єднані Арабські Емірати, Ісландія, Мальта, Кіпр, Литва, Південна Корея, Латвія, Уругвай, Японія.

Для цих країн характерним є те, що значення для першого кластера знаходяться в діапазоні від вище середніх до найвищих. В основному ці країни мають значення другого фактора в межах стандартного відхилення. Однак слід звернути увагу на Сполучені Штати та Сполучене Королівство, для яких індекс захищеності від терористичних актів має низькі значення. За третім фактором ці країни займають положення в діапазоні вище середнього.

незія, Гондурас, Венесуела, Колумбія, Маврикій, Пакистан, Гватемала, Індія, Шрі-Ланка, Зімбабве, Кот Дівуар, Алжир, Кенія, Того, Уганда, Малі, Чад, Камерун, Бангладеш, Папуа Нова Гвінея, Непал, Сьєрра-Леоне, Іран, Конго, Гвінея Бісау, Нігер, Гаїті, Центральна Африканська Республіка, Руанда, М'янма, Бурунді — мають низький захист від загрози тероризму. За характеристикою першого і третього факторів ці країни схожі на ті, що входять в другий кластер.

На основі вищевикладеного зроблено наступні **висновки**:

- Найменш вразливою країною світу до економічної кризи, з точки зору втрати глобалізаційних властивостей, виявилася Канада. Вона, зазнавши зниження ВВП на 6,14 % навіть, на сім пунктів піднялася у рейтингу найбільш глобалізованих країн світу за індексом КОФ, зберігши на рівні попередніх років свій експортно-імпотртний баланс, об'єми внутрішнього і зовнішнього ринків, рівень іноземної власності, внутрішній валовий продукт. Падіння у рейтингу КОФ від п'яти до семи пунктів на початковому етапі економічної кризи зазнали Австралія (—5), Мексика (—5), Україна (—5), Південно-Африканська республіка (—6), Франція (—7). При цьому Австралія, втративши ВВП на 10,3 % суттєво покращила свій експортно-імпотртний баланс, в той час, як інші країни цієї групи зберегли його на попередньому рівні, за виключенням України, для якої він помітно погіршився. Для України також спостерігається суттєве (на 19,3 %) обмеження капіталопотоку. З другого боку найбільшого витоку мізків (Draine Raine) зазнали Канада (—3,9 %), Австралія (—12,1 %) переважно в США, в той час, як Україна мала приріст інтелектуального потенціалу на 6,6 %. Втрати ВВП для Франції склали 8,27 %. Інші показники для країн цієї групи залишилися без особливих змін на початковому етапі економічної кризи.

- До групи країн з потужними економіками, які зазнали падіння індексу глобалізації з 10 до 20 пунктів відносяться: Італія (—10), Німеччина (—11), Південна Корея (—13), Аргентина (—14), США (—16), Японія (—19), Великобританія (—20). Серед них США і Великобританія зберігають досить високий позитивний баланс експорту-імпорту, в той час, як Японія і Південна Корея його суттєво погіршили. Досить велике падіння ВВП (—16,1 %) і суттєве обмеження капіталопотоку (—16,2 %) продемонструвала Південна Корея. Значне падіння ВВП відбулося в Німеччині (—12,9 %) і Аргентині (—8,96 %). Усі країни цієї групи зберегли на рівні попередніх років свої внутрішні і зовнішні ринки, і рівні іноземної власності.

іноземної власності. Великобританія зазнала майже 5 %-го відтоку мізків, переважно в США.

- Суттєві зміни на початку економічної кризи відбулися в країнах БРІК групи, Туреччині та Індонезії. Ці країни не мали суттєвого падіння ВВП (за виключенням Туреччини і Росії), але вони зазнали падіння індексу глобалізації КОФ з 25 до 48 пунктів (Туреччина (—19), Бразилія (—27), Росія (—28), Індонезія (—34), Індія (—41), Китай (—48). Вони в основному зберегли свої внутрішні і зовнішні ринки, але, за виключенням Туреччини і Росії — суттєво погіршили свій експортно-імпортний баланс. При цьому Туреччина та Індонезія значно збільшили присутність іноземного капіталу у своїх країнах. Рекордно високий відтік мізків продемонструвала Індія (—13,5 %), тоді як Росія за цей час змогла покращити умови для збереження інтелектуального капіталу на 12,5 %.

- В результаті застосування методу багатовимірної статистичного аналізу виконано дослідження взаємних залежностей соціо-економічних індикаторів та індексу глобалізації і його складових для країн Великої двадцятки. Була встановлена загальна тенденція падіння рейтингу індексу глобалізації (в середньому на 17 пунктів), яке зумовлене перед усім обмеженням соціального виміру глобалізації. Також встановлено, що ступінь статистичного зв'язку між змінами соціальної та економічної складових близький до середнього рівня (коефіцієнт кореляції — 0,36), а зміна політичної складової є незалежною від змін соціальної та економічної складових (відповідні коефіцієнти кореляції — 0,06 та 0,11). Відносно вихідних соціо-економічних індикаторів помітна статистична значна залежність між змінами імпорту та експорту а зміни об'єму зовнішнього ринку та експорту мають статистичний зв'язок середнього рівня.

- Застосування методу факторного аналізу дозволило встановити три незалежних фактора, за якими різняться країни Великої двадцятки з точки зору змін вихідних показників, що впливають на зміну індексу глобалізації. В перший фактор входять зміни імпорту, експорту та об'єму зовнішнього ринку, другий фактор складають зміни витікання мізків та ВВП, третім фактором є зміна обсягів іноземної власності. У факторному просторі за ознаками близькості змін вихідних показників виділені чотири кластери країн. Відносно країн першого кластера, Китай та Мексика, можна сказати, що не зважаючи на досить значну різницю в зміні ВВП та показника витікання мізків, спостерігається найбільше скорочення зовнішніх ринків та обсягів імпорту і експорту, але за

змінами рівня іноземної власності ці країни мають середні та вищі від середніх показники. Для другого кластера, який складають найбільш розвинені країни (Великобританія, США, Канада, Німеччина, Франція, Японія, Індія та Індонезія), характерним є зміна всіх показників в межах стандартного відхилення, що свідчить про сталу тенденцію глобалізації для цих країн. Для третього кластера (Аргентина, Австралія, Бразилія, Італія, Росія, ПАР), не зважаючи на значні відмінності в рівнях зміни ВВП, спостерігається тенденція, пов'язана з ростом рівня іноземної власності, обсягів зовнішніх ринків та імпорту-експорту (перенесення в ці країни великих виробництв у зв'язку з дешевою робочою силою і сприятливими умовами для бізнесу). Для України, як і для Туреччини та Кореї, що входять в четвертий кластер, є характерним збільшення обсягів зовнішніх ринків та імпорту-експорту на фоні суттєвого зниження ВВП та об'ємів іноземної власності (необґрунтована приватизація національних активів, штучне створення зовнішніх ринків в офшорних зонах та інше).

• В своєму кластері Україна за першим і третім фактором має найбільші значення, а за другим фактором — найнижчі. В результаті аналізу впливу вихідних показників на складові індексу глобалізації встановлено, що на зростання економічної складової індексу КОФ України впливають зростання обсягів експорту, зменшення об'єму внутрішнього ринку та зростання показника витікання мізків. На зростання соціальної складової — зростання обмеження капіталопотоку та зменшення обсягів іноземної власності, що впливає на інтенсивність тимчасової міграції населення. Зростання політичної складової пов'язане з зростанням об'ємів зовнішнього ринку та власного ВВП країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключко В. Глобализация и ее влияние на страны с переходной экономикой // Экономика Украины. — 2001. — №10. — С. 51—58.
2. Мовсесян А. Г., Огнивцев С. Б. Мировая экономика. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 656 с.
3. Гумилев Л. Н. Этносфера: история людей и история природы. — СПб.: ООО «Издательский дом «Кристалл», 2002. — 576 с.
4. Дергачев В. А. Геоэкономика (Современная геополитика). Учебник для вузов. — Киев: ВИРА-Р, 2002. — 512 с.
5. Перская В. В. Глобализация мировой экономики // Глобализация: многостороннее измерение / Под общ. ред. В.А. Михайлова, В.С. Буянова. — М.: Книга и бизнес, 2004. — 320с. (С. 52—79)

6. Барбанов О. Н., Лебедева М. М. Глобализация и образование в современном мире // Глобализация: человеческое измерение / Ред. коллегия: А. В. Торкунов (отв. ред), А. Ю. Мельвиль, М. М. Наринский. — М.: МГИМО, РОССПЭП, 2003. — 112 с. (С. 54—77).

7. KOF Index of Globalization / KOF Индекс глобалізації — Электрон. дан. — KOF, 2008. Режим доступа: <http://globalization.kof.ethz.ch>, вільний. — Загол. з екрану. — Мова англ.

8. *Carnegie Endowment for International Peace* (CEIP) / Фонд Карнегі за міжнародний мир — Электрон. дан. — Carnegie Endowment for International Peace, 2009. Режим доступа: <http://www.carnegieendowment.org/>, вільний. — Загол. з екрану. — Мова англ.

9. Згуровський О. М. Дослідження переривистого характеру глобалізації в контексті суспільного розвитку та безпеки країн світу // Системний аналіз та інформаційні технології. Праці 12-ї міжнародної конференції SATТ 2010. — Київ, 25—29 травня 2010. — С. 88.

10. Болдак А. О., Згуровський О. М. Дослідження причинно-наслідкових зв'язків глобалізаційних процесів на основі байєсівських мереж довіри // Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. Сборник научных трудов. — Стамбул—Донецк: ДонНУ-РФ НИСИ в г. Донецк. — 2010. — С. 86—92.

*І. С. Каленюк, д-р екон. наук, проф., ректор,
Чернігівський державний інститут економіки і управління*

ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ

Суспільство, що базується на знаннях (суспільство знань) — це суспільство, орієнтоване в своєму розвитку на знання, в економіці якого виробництво та використання знань стають самостійними сферами діяльності та відіграють визначальну роль у процесі створення багатства (доданої вартості або суспільного продукту). Ключовими показниками, що характеризують цю нову роль знань, стають показники поширення в економіці та серед населення інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), а також показники ефективності науково-технічної сфери: якість персоналу, кількість патентів та їх частка в платіжному балансі тощо.

Аналіз ступеня поширення інформаційно-комунікативних технологій в економіці є однією з найактуальніших проблем сучас-